

Asia: VN/16819/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle kansaneläkelain, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain sekä eräiden muiden etuuslakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pyydämme ystävällisesti ottamaan kantaa ehdotuksiin sekä tarvittaessa tuomaan esiin myös perustelut näkemyksillenne.

Voitte halutessanne tuoda esiin myös sellaista keskeistä tietoa, joka näkemyksenne mukaan vaikuttaa esityksen vaikutusten arviointiin.

-

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Kiitämme lausuntopyynnöstä.

Tehty ehdotus tiettyjen etuuksien alaikärajan nostosta 16 vuodesta 18 vuoteen sekä vammaistuen muuttamisen alle 18-vuotiaan lapsen vammaisetuudeksi ja aikuisten vammaistueksi perustuu vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan. Esitys toteuttaisi hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan hallitus poistaa oppivelvollisuuden pidennyksestä johtuvat mahdolliset päällekkäisyydet ammatillisen kuntoutuksen etuuksissa. Tavoitteena on, että ikärajat saatettaisiin vastaamaan ajankohtaa, jolloin nuoren oppivelvollisuuslain mukainen oppivelvollisuus viimeistään päättyy. Nuorten henkilöiden vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu siihen saakka, kun nuori täyttää 18 vuotta. Vammaisfoorumi katsoo, että nyt ehdotetut toimet ovat osin ristiriidassa vammaisten nuorten itsenäistymisen ja osallisuuden osalta suhteessa hallitusohjelmakirjauksiin liittyen aliedustettujen ryhmien ja osatyökykyisten työelämäosallistumisuutta sekä vammaisten ihmisten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistamisen näkökulmista. Ehdotetuilla muutoksilla

voi olla merkittäviä negatiivisia vaikutuksia nuoren itsenäistymiseen ja osallisuuteen sekä vanhempien elatusvastuuta kohtuuttomasti kasvattava vaikutus.

Vammaisfoorumi pitää lähtökohtaisesti kannatettavana esityksen tavoitetta etuusjärjestelmän selkeyttämisestä. Selkeä sosiaaliturva helpottaa useita etuuksia ja palveluita saavien henkilöiden ja heidän läheistensä elämää, kun etuuksien ja palveluiden hakeminen muodostaa selkeän kokonaisuuden. Järjestelmän selkeyttäminen ei kuitenkaan saa tapahtua tavalla, joka heikentää erittäin haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tilannetta ja heidän oikeuksiensa toteutumista. Jotta jokaisella nuorella on mahdollisuus kouluttautua itselleen sopivaan ammattiin ja hankkia toimeentulonsa työllä sekä itsenäistyä lapsuuden perheestä tarvitaan toimivaa sosiaaliturvaa, joka on ennakoitavaa ja luotettavaa. Vammaisen nuoren kohdalla yhteiskunnan tuki nivelvaiheissa on erityisen merkityksellistä. Sosiaaliturvauudistuksessa tulee huomioida vammaisten lasten ja perheiden erityistilanteet ja turvata taloudelliset edellytykset osallisuudelle. Tämä edellyttää kaikille tarkoitettujen tukien ja palvelujen tarkastelun lisäksi yksilöllisten ratkaisujen suunnittelua.

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan muutettavaksi nykyisen vammaisetuuksista annetun lain alle 16-vuotiaan vammaistuen ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuen muutosta siten, että jatkossa vammaisetuksia olisivat lapsen vammaistuki ja aikuisen vammaistuki. Lapsen vammaistukea maksettaisiin alle 18-vuotiaille ja aikuisen vammaistukea 18 vuotta täyttäneille henkilöille. Muutos selkiyttäisi etuusjärjestelmää ja vastaa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ikärajaa. Muutosta voidaan pitää perusteltuna.

Nuoren kuntoutusrahan ja eläkkeen ikärajojen noston osalta Vammaisfoorumi ilmaisee huolensa. Nämä etuudet ovat merkittäviä vammaisten nuorten itsenäistymisen ja kouluttautumisen tukena. YK:n vammaisyleissopimuksen artiklan 24 oikeus koulutukseen vaarantuu erityisesti niiden nuorten osalta, joilla ei ole mahdollisuutta opiskella lähellä lapsuudenkotiaan. Moni vammaisen nuori joutuu muuttamaan toisen asteen opintoja varten, koska lähimmästä oppilaitoksesta ei löydy soveltuvaa alaa tai nuori tarvitsee sellaista vaativaa erityistä tukea, jota on saatavilla vain kauempana sijaitsevasta oppilaitoksesta. Tällöin vammaisen nuori joutuu asumaan viikot eri paikkakunnalla kuin muu perhe. Vaikka asuminen usein on maksutonta, tulee nuorelle ja hänen perheelleen esimerkiksi ruoka- ja matkakuluja, joita mahdollisesti myönnettävä opintotuki ei nykyisellä tasollaan riitä kattamaan. Vammaisetus puolestaan on tarkoitettu kattamaan esimerkiksi lääkkeitä ja kuntoutuksesta syntyviä kustannuksia, ei elinkustannuksia. Vammaisella nuorella ei ole samoja valinnan mahdollisuuksia ammatillisessa koulutuksessa kuin vammattomilla nuorilla. Oikeus koulutukseen voi esitetyn muutoksen myötä vaarantua johtuen vanhempien heikosta taloudellisesta tilanteesta. Asia on tunnistettu luonnoksen vaikutusarvioinnissa, mutta perheiden taloudelliseksi turvaksi on esitetty vain toimeentulotuki, joka on tarkoitettu viimesijaiseksi ja lyhytaikaiseksi etuudeksi. Vammaisten lasten ja nuorten perheet ovat monesti pienituloisia ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten perheillä on enemmän toimeentulon haasteita kuin muiden samanikäisten nuorten perheillä. Vanhemmat tai toinen heistä joutuu usein luopumaan ansiotyöstä vammaisen tai pitkäaikaissairaana nuoren huolenpidon vuoksi. Läheskään kaikissa perheissä ei tiukoista myöntämiskriteereistä johtuen saada omaishoidon tukea työansioden vajeesta paikkaamaan. Nyt tehty ehdotus lisää perheiden toimeentulohaasteita entisestään ja asettaa perheet eriarvoiseen asemaan.

Nuoren kuntoutusrahan saamiseksi on täytettävä melko tiukat edellytykset. Kyse on muita nuoria merkittävästi heikommassa asemassa olevien nuorten positiivisesta erityiskohtelusta, jolla edistetään heidän tosiasiallista yhdenvertaisuuttaan. Näin ollen yhdenvertaisuus ei Vammaisfoorumin mielestä voi olla perustelu sille, että kuntoutusrahaa ei maksettaisi enää näille nuorille. Nuoren kuntoutusrahaa saaville nuorille tämä etuus mahdollistaa opiskelua ja ammatillista kuntoutumista. Nuoren kuntoutusrahan alaikärajan nosto voi lisätä 16-17-vuotiaiden toisen asteen opinnoista luopumista, kun opintoihin tarvittava taloudellinen tuki loppuu. Opinnoista pois tippuminen lisää syrjäytymistä ja pahimmillaan johtaa raskaiden palveluiden tarpeeseen myöhemmin.

Myös mahdollisuus päästä työkyvyttömyyseläkkeelle alle 18-vuotiaana tarvitaan, jos kaikkein vaikeimmin vammaisilla nuorilla ei katsota olevan ammatillisen kuntoutumisen mahdollisuuksia. Mikäli heille ei myönnetä eläkettä, jäävät he toimeentulonsa osalta heikompaan asemaan kuin nuoren kuntoutusrahaa opiskelevat nuoret. Lähtökohta pitäisi aina olla se, että nuoren kuntoutusraha myönnettäisiin ennen työkyvyttömyyseläkettä, eikä kukaan jäisi suoraan peruskoulusta eläkkeelle. Kaikkien osalta kuntoutusrahan ehdot eivät kuitenkaan täyty ja tällöin eläke on oikea vaihtoehto. Ilman eläkettä heidän toimeentulonsa on hyvin niukkaa ja riippuu täysin vanhemmista.

Useita samanaikaisia muutoksia valmisteltaessa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota muutosten yhteisvaikutuksiin ja tarkastella pitkän aikavälin vaikutuksia vammaisten nuorten elämään. Tämä tulee tehdä tutkimukseen perustuvan tiedon perusteella ja arvioinnin tulee ulottua vammaisten nuorten koulutusmahdollisuuksiin, toimeentuloon, työllistymiseen sekä mahdollisuuteen irrottautua lapsuudenkodistaan samoilla periaatteilla kuin vammattomat nuoret. Lakiuudistuksen vaikutuksia arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös 1.1.2025 voimaan tulevan uuden vammaispalvelulain vaikutukset palveluihin. Vaikka kyseessä eivät olekaan toisensa poissulkevat etuudet ja palvelut, tulisi arvioida sitä, millaisia yhteisvaikutuksia tehtävillä uudistuksilla on vammaisten nuorten elämään. Vaikutusarviointia tulisi tehdä myös opintojen etenemisestä ja keskeyttämisestä, jos opiskelijat asetetaan opintotuen varaan tilanteessa, jossa he eivät tosiasiallisesti ole opiskelukykyisiä. Uudistusten myötä ei saa syntyä tilannetta, jossa jo valmiiksi heikossa asemassa oleva toisen asteen opiskelija joutuu nostamaan opintolainaa ollakseen oikeutettu toimeentulotukeen. Monelle vammaiselle opiskelijalle opintolainan ottaminen elämiseen on kohtuuton vaatimus, koska mahdollisuudet työllistyä ja maksaa laina takaisin ovat merkittävästi heikommat kuin vammattomilla nuorilla. Vammaisilla nuorilla ei myöskään ole samanlaisia mahdollisuuksia ansaita kesätyöllä tai opiskelun ohella työskentelemällä lisäansioita.

Vammaisfoorumi pitää erittäin valitettavana sitä, että leikkauksia ollaan toistuvasti kohdistamassa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin. Vammaiset ja pitkäaikaissairaat nuoret ovat riippuvaisia toimivasta sosiaaliturvasta ja palveluista, jotta he voivat osallistua ja itsenäistyä vammattomien nuorten tapaan. He käyttävät usein monia sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita, joihin on jo kohdistunut ja kohdistuu säästöjä, ja myös nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärää alennettiin tämän vuoden alusta lukien merkittävästi. YK:n vammaisoppimus ja lapsen oikeuksien sopimus

edellyttävät lapsen edun ensisijaisuuden huomiointia kaikissa lapsia koskevissa toimissa. Vaikuttaa siltä, että tehdyissä ehdotuksissa vammaisten nuorten etua ei valitettavasti ole asetettu etusijalle.

Vammaisfoorumi ry

Veera Florica Rajala

puheenjohtaja

Anni Kyröläinen

pääsihteeri

p. 045 217 4936

anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi

Ignatius Katri
Vammaisfoorumi ry